

GRENDEL LAJOS (1948–2018)

Mi, a kortárs irodalom rendszeres olvasói, talán azokkal az írókkal kerülünk a leginkább bensőséges kapcsolatba, akiknek a műveit éppen akkoriban olvassuk először, többnyire ifjúkorunkban, amikor a kortárs irodalom rendszeres olvasóivá válunk. Vannak közöttük nagy írók, kisebbek; nem ez számít. Tőlük, az ő műveikből sajátítjuk el „irodalmi anyanyelvünk” kortárs rétegét. Az évek múlnak, s mi követjük a pályájukat, némelyikük mellett évtizedekig kitartunk, másokról megfeledkezünk. Ám ez sem számít sokat. Ha újra a kezünkbe kerül valamely rég olvasott könyvük, egyetlen bekezdés elég, s máris visszatalálunk a bensőséges viszonyhoz, a mondatok adta otthonossághoz, amelyet csak ezek az írók nyújtanak a számunkra, régi nagy klasszikusok sem, később megismert kiválóságok sem. Így voltam én, és sokan mások is a generációmban, Grendel Lajos műveivel. Ugyanabban a félévben, évben vagy másfél évben olvastam az *Éleslövészetet*, mint a *Termelési-regényt*, mint a *Látom, nekem kell lemennem* című kötetet, mint *Az Ikszeket*: az én „irodalmi anyanyelvem” kortárs rétegét e könyvek alakították ki. 1982 táján jártunk, húszéves voltam, s úgy gondoltam, igazán szerencsés vagyok, mert épp most, a szemem előtt változik át a magyar prózaírás, épp azon írók művei által, akiket én is olvasok.

Talán így is volt, talán nem; milyen ironikus helyzet, hogy épp az egyikük, Grendel Lajos vonta utóbb kétségbe a „prózaforradulat” ideáját, s tolta értekező írásaiban (leginkább *A tények mágiája* című könyvében) nagyvonalú gesztussal az elbeszélő próza döntő változásának a dátumát tíz-tizenöt évvel korábbra. Értekezőként tehát a mesterei – Mándy, Mészöly, Konrád – első nagy művei megjelenésének az időszaka mellett tette le a voksát, elbeszélőként azonban mégiscsak az akkoriban „újprózának” nevezett heterogén jelenség írója volt. Az *Éleslövészet*, a *Galeri* ironikus hangja, önreflexív részei, történetírás-paródiája e kórus részesének mutatták. Én elsősorban a nagy közép-európai groteszk irodalom örökösének láttam Grendelt. „Az irányzat azért szülhetett egész sor világirodalmi rangú művet, mindenekelőtt a kisprózában és a drámában, mert híven tükrözta a mindig is Kelet és Nyugat közt hánykódó térség felemáságának mindenre kiterjedő felerősödését, az élet tragikumot és komikumot tragikus egységbe ötvöző jellegét” – írta egykor a groteszk irodalomról Bojtár Endre. A felemás térségi tapasztalat volt Grendel nagy témája is, ezért éreztem a leginkább „cseh írónak” (Hrabal, Páral vagy Fuks magyar rokonának) az „új próza” plejadjában.

Amikor regényt írt, gyakran szatírárt írt, szerette elrajzolni a szereplőit, nagyítani, kicsinyíteni az alakjait, a tereit, a helyzeteket, a szereplői szólamokat, mint minden szatíriki író. Jelentéktelen, első ürességtől szenvedő, kiégett fővárosi értelmiségi hőseit (akik persze sokkal inkább antihősök voltak) sokszor fantasztikus vagy abszurd helyzetekbe állította, mint a *Tömegsírban* vagy a *Nálunk New Hontban* című könyvében. A valószerű és valószerűtlen, realitás és fantasztikum kérdései értekezőként is érdekelték. Két nagy-szerű, az ELTE-n tartott 1999-es előadásában is erről beszélt: a Cholnoky-testvérek prózaírásáról (*Prikk és Pantheosz*) és a mágikus realista novelláról (*Valóság, fantasztikum, mágia*). Kevés magyar író tudott olyan sokat a saját irodalma modern történetéről, mint Grendel. Első, rendkívül emlékezetes (mert számomra fontos) beszélgetésünk, 1982-ben, a *Mammutban*, az azóta megszűnt pozsonyi óriásszörözőben, Krúdyról és az *Új Symposium* jelentőségéről beszélt nekem, és egy szót sem a saját írásairól. *A modern magyar irodalom története* című monográfiája vitatott alkotás lett – de hát milyen legyen egy modern irodalomtörténet? Bátor, kihívó oldalak jutnak eszembe e könyvből, mint például a Szentkuthy Miklós életművéről írt fejezet, s erős ajánlatok, amelyek egy részét meg is fogadtam: például a *Por és hamut*, Remenyik Zsigmond kiváló művét a monográfia buzdítása nyomán olvastam el.

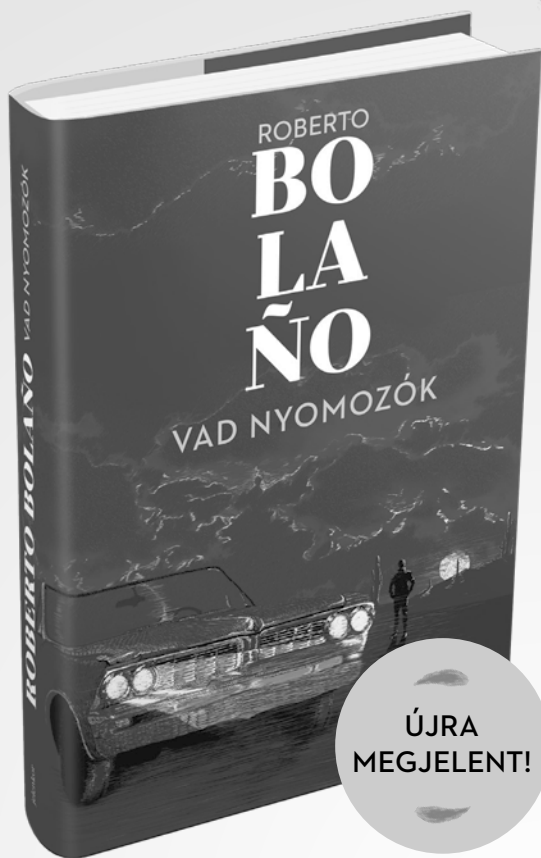

Regényei közül az *Áttételeket* szerettem a legjobban. Grendel többféle prózanyelven tudott beszélni, s mint Németh Zoltán megfigyelte, olykor (meglepő módon) egy-egy művén belül váltott stílust. Az *Áttételek* többstílusú szövegében az egyik stílus francia mintákat idéz (szó szerinti értelemben is): Camus *Bukását*, Perc kisregényeit. Önmegszólító elbeszélője e nyelv által irónián, humoron túli mélységre tesz szert; olyasmi történik tehát vele, ami nemigen szokott Grendel antihőseivel. A regény befejezése pedig, utolsó egymásfél oldala, az egyik legemlékezetesebb általam olvasott regényzárlat. Am bizonyára nem az *Áttételek* az író jellegzetes műve, sokkal inkább, mondjuk, a *Tömegsír*. Grendel, művei többségében, végül is humoros író volt – egy komoly irodalomban, amelyben a tragikumot máig többre szokás taksálni, mint a játékosságot. Az életműve elejétől a végéig arra emlékeztet bennünket: ne feledjük, hogy Abszurdisztánban élünk. Ezt az országot vitte színre Grendel Lajos elbeszélő prózája, s ebben az országban zajlik az életünk.

Takáts József

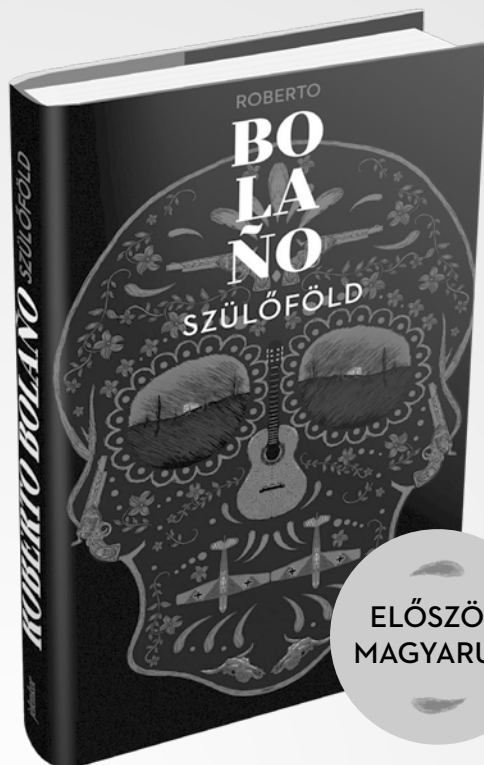
„Bolaño
döbbenetes világának
döbbenetes darabjai”

ÚJRA
MEGJELENT!

**Roberto Bolaño
monumentális road movie-ja**

Fordította: Kertes Gábor

ELŐSZÖR
MAGYARUL!

**A Bolaño-kirakós
hiányzó darabjai**

Fordította: Kutasy Mercédesz

jelenkor

Március közepétől a könyvesboltokban